

FRI-2G.309-1-LL-03

APPLICATION OF APPRAISAL THEORY IN LINGUO – CULTURAL STUDIES⁴

Senior Lecturer Diana Stefanova, PhD

Department of Foreign Languages,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Тел.: 082 888 230
E-mail: dstefanova@uni-ruse.bg

Abstract: *This paper examines the possibilities of adding Appraisal theory to the research tools of linguo – cultural studies. It provides some background information about the origin of the Appraisal model and outlines the basic concepts – attitude, engagement, and graduation. By providing illustrative examples of the application of Appraisal to the analysis of the use of proverb it seeks to prove the suitability of the theory for studies aiming to examine the link between language and culture. The translation of the terms suggested in the theory into Bulgarian and the detailed description of the categories and subcategories of the Appraisal theory aims to broaden the spread of the Appraisal model and to facilitate the exchange of ideas among scholars of various language backgrounds.*

Keywords: *Appraisal, Systemic Functional Linguistics, Interpersonal Meaning.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Изследването на езиковата реализация на оценката е сред централните изследователски задачи в лингвокултурологията. За целта в рамките на лингвокултурологията са разработени собствени изследователски инструменти. В духа на интердисциплинарните взаимодействия една външна за лингвокултурологията теория може да допълни арсенала от изследователски методики и това е Теорията за отношението и оценката, създадена от езиковедската школа в Сидни на основата на системно-функционалната лингвистика. Всъщност традицията на лингвокултурните изследвания не е несъвместима с основните положения в системната функционална лингвистика – теоретичната рамка на теорията за отношението и оценката. И в двете направления се наблюдава интерес към взаимовръзките между езика и социалния контекст на неговата употреба. Теорията за анализ на отношението и оценката предлага възможности за диференцирано изучаване на видовете отношение и оценка и за определяне на тяхната роля при изграждането на споделени нагласи и ценностни ориентации в дадено общество. Тази теория е разработена, за да се прилага на ниво семантика на дискурса и това я прави особено подходяща за анализ на текстове, когато се търси връзката между езика и културата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Теорията за анализ на отношението и оценката възниква върху основата на модела на езика като социално ориентирана семиотична система на Майкъл Халидей и неговите съмишленици в рамките на системната функционална лингвистика. В една от първите публикации по темата Идема и колектив (Iedema, et al., 1994) очертават системата от лексикални средства за изразяване на нравствена и естетическа оценка⁵, като по този начин

⁴ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 27 октомври 2023 г. в секция „Езикознание и литературознание“ с оригинално заглавие на български език: ПРИЛОЖЕНИЕ НА ТЕОРИЯТА ЗА ОТНОШЕНИЕТО И ОЦЕНКАТА В ЛИНГВОКУЛТУРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ.

⁵ Мартин и Уайт отбелязват, че в по-ранните изследвания основните видове отношение и оценка са били по-близо до модалните опозиции обичайност – необичайност, способност – неспособност, склонност – нежелание, вероятност – липса на вероятност и задължение – липса на задължение. Вместо термините нормалност, решителност, правдивост и етичност са били използвани съответно – съдба, непоколебимост, истинност и етика (2005: 54).

разширяват обхвата на категорията на афекта. В последвалите самостоятелни публикации на Джеймс Мартин (Martin, 2000) (Martin, 2003), Питър Уайт (White, 2000), Мери Макен-Хорарик (Macken-Horarik, 2003), Карълайн Кофин (Coffin, 1997), Моника Беднарек (Bednarek, 2008) и др., както и в съвместните монографии на Егинс и Слейд (Eggins & Slade, 1997) и Мартин и Роуз (Martin & Rose, 2007), теорията за анализ на отношението и оценката се утвърждава, допълва и развива. Тя е представена в най-завършен вид в монографията на Мартин и Уайт „Отношението и оценката в английски език“ (Martin & White, 2005)⁶.

Тази монография обобщава и систематизира резултатите от двадесетгодишен период на изследвания на цялата школа в Сидни, Австралия, в изучаването на оценяването и неговите реализации в английски език. В нея механизмите за изразяване на отношение и оценка са разгледани през призмата на междуличностната метафункция на езика, чрез която се реализира междуличностният аспект на значението в речта. Теорията за анализ на отношението и оценката разширява изследването на междуличностния аспект в значението, направено в системната функционална лингвистика, като разглежда традиционно определяните като афект, модалност и интензификация категории като три оси, около които варира позицията, заемана от говорещия или пишещия (Мартин и Уайт 2005: 2). Тези три оси са определени като отношение, ангажиране и градация в настоящата теория. Изборът на новите термини се налага, за да се отчете фактът, че новите категории са по-широки от афекта, модалността и интензификацията, защото включват не само езиковите средства за изразяване на емоции и отношение, но и езиковите средства, чрез които говорещият или пишещият реализират споделянето на емоции и нравствени и естетически оценки със събеседника или читателя. Например по отношение на изразяването и споделянето на емоции Мартин и Уайт подчертават, че за разлика от традиционните подходи към афекта, теорията за отношението и оценката разглежда не само средствата, чрез които говорещите или пишещите явно кодират това, което представят като свое отношение, но и онези средства и способности, чрез които те по-индиректно активират оценъчни позиции и карат читателите и събеседниците си да стигнат до собствени преценки. Теорията за отношението и оценката разширява и традиционното виждане за модалността, като разглежда не само убедеността на говорещия или пишещия в това, което казва и пише, и категориите сигурност, обвързване и знания, но и начина, по който „авторовият глас“ се позиционира спрямо другите гласове в текста, т.е. средствата, с които говорещият или пишещият показват, че разпознават и откликват на ценностните позиции на действителните или потенциалните си събеседници или читатели. И накрая теорията предлага рамка, за да се опишат начините, по които говорещите или пишещите подсилват или отслабват своите твърдения и правят по-ясни или по-неясни семантичните категории, с които оперират (Мартин и Уайт 2005: 2).

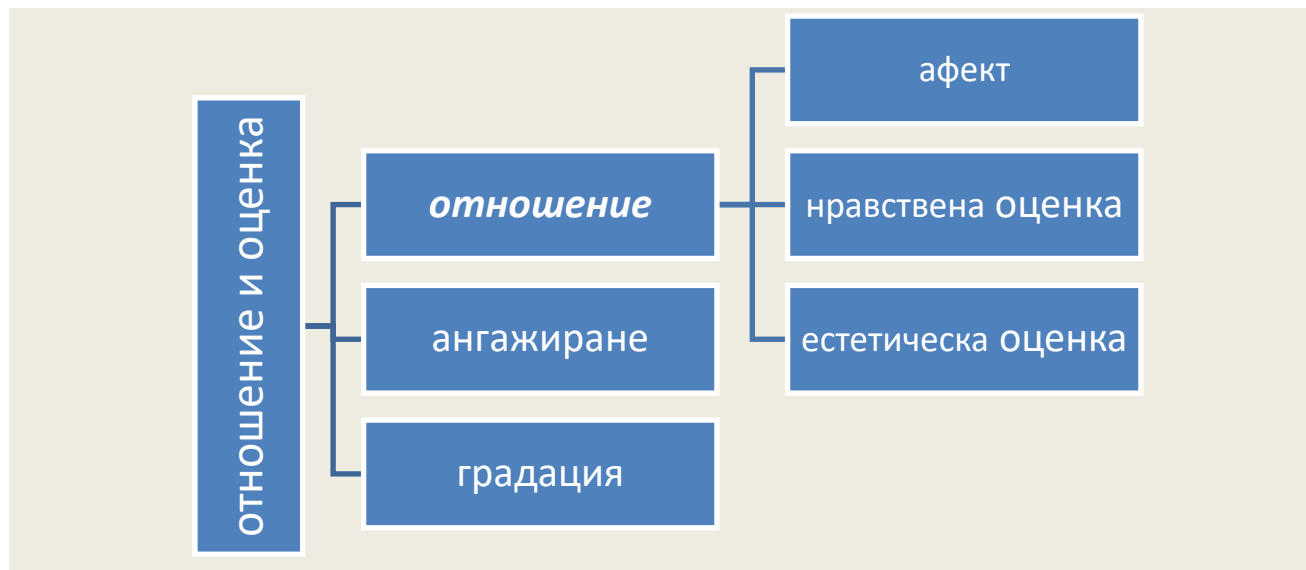
Както беше споменато, в теорията за анализ на отношението и оценката трите основни категории – отношение, ангажиране и градация играят ролята на оси, около които варират елементите на заемащата от автора позиция. На Фигура 1 е показано как системата отношение и оценка се разделя на трите взаимодействащи си области, определяни и като оси. Категорията отношение е показана с различен шрифт, защото е считана за ключова област от авторите на теорията. На фигурата са показани и трите субординирани категории на ключовата категория отношение – афект, нравствена оценка и естетическа оценка. Доколкото се простира нашата осведоменост, нравствената оценка е включена за първи път в описанието на езиковите реализации на оценката в настоящата теория.

Нравствената оценка като лингвистичен термин се отнася до „изразяването на отношение към прояви на поведението на хората във връзка с определени социални норми“ (Мартин и Уайт 2005: 52). Тя е свързана с езиковите средства за изразяване на критика или похвала към действия, постъпки, изказвания или мотиви на отделни индивиди или на групи от хора. С други думи, нравствената оценка отчита дали са спазени или нарушени

⁶ Кратко представяне на теорията може да се намери и в (Томпсън 1996: 79 и сл.).

съответните приети в обществото и кодифицирани по различни начини културни норми. В теорията за анализ на отношението и оценката нравствените оценки биват два вида.

Първият вид оценки са свързани със социалното санкциониране и се отнасят до такива категории като правдивост и етичност.

Фиг. 1. Мястото на отношението в теорията на Мартин и Уайт
(адаптирано от Мартин и Уайт 2005:38)

Такива преценки могат да се изразят с прилагателни имена като *честен, открит; морален, етичен, справедлив*. Този вид преценки е по-характерен за писмената реч и намира израз в закони и правила, които определят нормите на поведение. Ценностите, спрямо които се съотнасят първият вид оценки, са в основата на отговорното гражданско поведение и обикновено са свързани със закона, морала и религията. Този вид оценки имат голяма социална тежест. Вторият вид оценки са свързани с това как индивидът е оценяван от общността, към която принадлежи. Те са свързани с мнението на приятели и роднини за индивида във връзка с категории като нормалност, компетентност и решителност. Такива преценки могат да се изразят с прилагателни имена като *ексцентричен, традиционалист; сръчен, непохватен, начетен, глупав; смел, малодушен, упорит, фанатичен и др.* Този вид оценки обикновено се среща в устната реч, например в приятелските разговори. Ценностите, спрямо които се правят този вид оценки, играят роля за формирането и поддържането на семейния и приятелския кръг, както и на взаимоотношенията между колеги. Тези оценки имат по-малка социална тежест в сравнение с оценките свързани със закона, морала и религията (Мартин и Уайт 2005: 52). От изложеното дотук се вижда, че теорията за анализ на отношението и оценката предлага детайлизирана таксономия на езиковите ресурси. Тази таксономия е приложена при анализа на аксиологическите аспекти на значението на библейски пословици на английски език от Петрова и Стефанова (Petrova & Stefanova, 2017), от което са и следващите примери. Например в библейската пословица *Don't render evil for good (Rom. 12:17) (Не се отплащай със зло за добро)* откриваме оценка, свързана със социалното санкциониране, тъй като определено поведение се преценява във връзка с морално-етичните правила и правилата за спазване на приличие. А оценка, свързани с мнението за индивида в най-близкия му кръг, откриваме в друга библейска пословица: *The sluggard will not plough because of the cold (Prov. 20:4) (Мързеливец зиме не оре)*, в която имплицитната оценка е свързана с категорията нормалност, доколкото трудолюбието и придържането към установените практики в земеделието се приемат като норма. Другите две субординирани категории в рамките на отношението – афектът и естетическата оценка – имат по-слаба роля в оценяването при пословиците, както може да се види от следните два

примера: пословицата *The heart knows its own bitterness (Prov. 14:10)* (*Сърцето знае тъгата на душата си*) съдържа афект, а пословицата *A word fitly spoken is like apples of gold in pictures of silver (Prov. 25:11)* (*Уместно казана дума е като златни ябълки в сребърни кошнички*) – естетическа оценка. Трябва да се отбележи, че според авторите на теорията трите субординирани категории в рамките на областта отношение – афект, нравствена оценка и естетическа оценка – не са независими една от друга. Счита се, че афектът стои в основата на нравствената оценка и естетическата оценка⁷, тъй като те се разглеждат като институционализиран израз на емоционална реакция (Мартин и Уайт 2005: 45).

Другите две основни категории – ангажиране и градация – също са приложими за анализиране на употребата на пословици в речта. Ангажирането се свързва със „заемането на позиция от страна на говорещия или пишещия спрямо собствената оценъчна позиция или спрямо оценъчната позиция на събеседника или читателя“ (Мартин и Уайт 2005: 92). Тази категория в рамките на теорията има отношение към значението на пословиците в прагматичен аспект⁸, както показва следния пример за употребата на библейска пословица в хипотетична ситуация. В този пример разглеждаме библейската пословица *Evil communications corrupt good manners (1 Cor. 15:33)* (*Лоши беседи развалят добрите нрави*), при чиято употреба събеседниците заемат еднаква оценъчна позиция спрямо сприятеляването с лоши хора, която съвпада и с оценъчната позиция на „гласа“, който сякаш чуваме в пословицата.

Paul: I hear Jack has slipped back into his bad habits now that he sees more of his old buddies again.

John: Pity this has happened. I can only say evil communications corrupt good manners.

Пол: Чувам, че Джак се е върнал към старите си навици и пак се среща със старите си приятели от престъпния свят.

Джон: Жалко. Единственото, което мага да кажа е, че лоши беседи развалят добрите нрави, както е казано в Библията.

От примера се вижда, че пословицата има двойна функция в изказването на втория събеседник. Избирайки да я употреби, той приема имплицитното предложение на първия събеседник да сподели неговата оценъчна позиция. Това се реализира благодарение на факта, че оценъчната позиция на „гласа“, който звучи в пословицата, съвпада с тази на първия събеседник. А на второ място с избора си да употреби пословица, вместо някакъв обикновен израз от рода на *Да, влиянието на лошите може да бъде пагубно*, вторият събеседник съотнася оценъчната позиция, която иска да сподели, с позицията на всички онези, които са употребявали тази пословица (на английски език) преди него и така постига убедителност, като се позовава на мъдростта, асоциирана с пословиците. В това изследване категорията ангажиране се разглежда във връзка с позиционирането на авторовия глас спрямо „паремийния глас“ и спрямо позицията на събеседника или читателя. Категорията ангажиране има връзка с обяснението на ролята на оценъчната позиция на гласа на пословицата за пораждаване на значението на самата пословица. За целта се използва и понятието, определено от Нийл Норик като „стандартна интерпретация“ на значението на пословицата. Стандартната интерпретация на значението на пословицата според Норик е тази интерпретация, до която „повечето възрастни, нормални представители на лингвокултурната общност биха достигнали“ (Norrick, 2014, p. 17) (2014: 17). Като възприемаме това понятие, бихме искали да подчертаем, че не забравяме, че в процеса на обобщението, чрез който се достига до такова абстрактно понятие, неизбежно се губят

⁷ Мартин (2000) отбелязва, че всеки вид отношение включва положителна или отрицателна емоция и затова нравствената оценка и естетическата оценка могат да се разглеждат като институционализирани прояви на афект, които са еволюирали, за да социализират индивидите и да ги приобщат към общности, в които се споделят чувствата, контролиращи поведението (и определящи какво може и не бива да се прави) и чувствата, регулиращи естетическия вкус (и определящи естетическата стойност на нещата).

⁸ Стефана Димитрова подчертава, че прагматичният аспект на значението е „силно обвързан с употребата и преди всичко с уместната употреба“ (Димитрова, 2009) (2009: 61).

редица специфични проявление на същността, отразена в него. Мнозина автори, сред които е Киршенблат-Гимблет, подчертават факта, че основното значение на пословицата не се възприема абсолютно еднакво от всички членове на лингвокултурната общност и това се отразява на значението, с което пословицата се реализира в речта (Киршенблат-Гимблет 1994: 119) (Kirshenblatt-Gimblett, 1994). Затова използваме предложения от Норик термин стандартна интерпретация в тази публикация с евристична цел, без да забравяме ролята на идиолектните вариации. Поради ограничения обем тук няма да се спираме на класификацията на останалите езиковите средства за постигане на ангажиране като разширяване и свиване или на техните субординирани категории – приемане и отхвърляне, нито на последната от основните категории, а именно градацията. Ще отбележим само мимоходом, че градацията се отнася до усилването или намаляването на проявленията на афект, нравствена оценка и естетическа оценка, както и до усилване или намаляване на ефекта на ангажиране. Като пример за проява на градация в смисъла на този термин, който Мартин и Уайт влагат, може да се посочи библейската пословица *A word fitly spoken is like apples of gold in pictures of silver (Prov. 25:11)* (*Уместно казана дума е като златни ябълки в сребърни кошнички*), в която сравнението усилва въздействието на оценката, свързана с положително отношение към уместната реч.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посочените примери от статията на Петрова и Стефанова (Petrova & Stefanova, 2017) за прилагането на Теорията за отношението и оценката в лингвокултурно изследване върху пословици на английски език илюстрират възможностите, които тази теория дава за внасяне на обективност в търсенето на връзката между езика и културата. Теорията е приложима не само за микро текстове, каквито са пословиците, а и за литературни текстове и образци от устната реч.

REFERENCES

- Bednarek, M., 2008. *Emotion talk across corpora*. New York: Palgrave Macmillan.
- Coffin, C., 1997. Constructing and giving value to the past: an investigation into second school history. In: F. Christie & J. R. Martin, eds. *Genre and institutions - Social processes in the workplace and school*. London: Cassell, pp. 196-230.
- Dimitrova, S. 2009. *Linguistic pragmatics*. Sofia: Veles (**Оригинално заглавие: Димитрова, С., 2009. Лингвистична прагматика. София: Велес.**)
- Eggs, S. & Slade, D., 1997. *Analysing casual conversation*. London: Cassell.
- Iedema, R., Feez, S. & White, P. R. P., 1994. Media Literacy (Write it Right Literacy in Industry Project - Stage 2), Sydney: Metropolitan East Disadvantaged Schools Program.
- Kirshenblatt-Gimblett, B., 1994. Towards a theory of proverb meaning. In: W. Mieder & A. Dundes, eds. *The wisdom of many: Essays on the proverb*. 2nd ed. Madison: The University of Wisconsin Press, pp. 111-121.
- Macken-Horarik, M., 2003. APPRAISAL and the special instructiveness of narrative. *Text*, 23(2), pp. 285-312.
- Martin, J., 2000. Beyond exchange: APPRAISAL systems in English. In: S. Hunston & G. Thompson, eds. *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse*. Oxford: Oxford University Press, pp. 142-175.
- Martin, J., 2003. Introduction (to the special issue). *Text* 23 (2), pp. 171 -181.
- Martin, J. R., 2001. Cohesion and texture. In: D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton, eds. *The handbook of discourse analysis*. Malden, Oxford: Blackwell Publishers, pp. 35-53.
- Martin, J. & Rose, D., 2007. *Working with discourse: Meaning beyond the clause*. 2nd ed. London: Continuum.

Martin, J. & White, P. R., 2005. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Norrick, N., 2014. Subject area, terminology, proverb definitions, proverb features. In: H. Hrisztova-Gotthardt & M. A. Varga, eds. *Introduction to paremiology: A comprehensive guide to proverb studies*. Warsaw Berlin: De Gruyter Open, pp. 7 - 27.

Petrova, R. & Stefanova, D., 2017. Evaluation in Biblical proverbs: A linguo-cultural study from a systemic functional perspective. *Proverbium*, Volume 34, pp. 293- 336.

White, P. R. R., 2000. Dialogue and intersubjectivity: Reinterpreting the semantics of modality and hedging. In: M. Coulthard, J. Cotterill & F. Rock, eds. *Working with dialog*. s.l.: Neimeyer.